

EGEMENLİĞİN MEKÂNSAL MİMARİSİ

Dr. Serpil Seda ŞİMŞEK

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Egemenliğin Mekânsal Mimarisi

Yazar: Serpil Seda Şimşek

Editör: M. Çağlar Karuç

Kapak Tasarımı ve Dizgi: İrem Nur Acar

Kapakta Kullanılan Görseller: Ottoman tui 1877 romanian capture.jpg — Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0. Görsel üzerinde değişiklik yapılmıştır.

Armature d'une yourte (Khorezm, Ouzbékistan) (6859416536).jpg — Jean-Pierre Dalbéra, Wikimedia Commons, CC BY 2.0. Görsel üzerinde değişiklik yapılmıştır.

Lisanslar: CC BY-SA 3.0 · CC BY 2.0

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

Ağustos 2026, Ankara

ISBN No: 978-625-6586-58-1

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı: Vadi Grafik Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 1420. Cad. No: 58

Ostim Yenimahalle/Ankara

Sertifika No: 47479

Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Instagram: [kitabevisiyasal](https://www.instagram.com/kitabevisiyasal)

X: [kitabevisiyasal](https://www.x.com/kitabevisiyasal)

**EGEMENLİĞİN
MEKÂNSAL
MİMARİSİ**

ÖZGEÇMİŞ

Dr. Serpil Seda Şimşek
ORCID: 0000-0001-8016-5566

Dr. Serpil Seda ŞİMŞEK, 1992-2021 yılları arasında gazetecilik yapmasının ardından akademik çalışmalara yönelmiş, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilimler Bölüm Başkanlığı'nda akademik hayatına devam etmektedir. *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)* isimli eserin editörleri arasındadır. *Cumhuriyetin Öteki Yarı: Türkiye'de Merkez Sağın Seyri* isimli eseri bulunmaktadır. Türk Siyasal Hayatı, siyaset teorisi, demokratikleşme, siyasal iletişim ile Bilim ve Teknoloji Çalışmaları alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

EGEMENLİK LİTERATÜRÜNÜN MEKÂNSAL KÖR NOKTALARI.....	17
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂNSAL EGEMENLİĞİN ANALİTİK ÇERÇEVESİ.....	23
2.1. Organizasyon: Egemenliğin Açık ve Kapalı Mekân Mantıkları...	24
2.2. Derinlik: Fiziksel, İlişkisel ve Zamansal Boyutlar	26
2.3. Ekoloji: Egemenliğin Çevresel Koşulları	29
2.4. Mekânsal Egemenlik Kırılması.....	33
2.5. Yöntem ve Vaka Seçimi.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOĞOL İMPARATORLUĞU: YÜRÜYEN EGEMENLİK.....	39
3.1. Organizasyon: Hareketi Koordinasyona Dönüştürmek	40
3.2. Derinlik: Akışkan Bir İmparatorluğun Egemenlik Katmanları..	42
3.3. Ekoloji: Bozkırın Ürettiği Yürüyen Egemenlik.....	46
3.4. Mekânsal Egemenlik Kırılması: Akışkan Ağların Çözülmesi	50
3.5. Sonuç: Yürüyen Egemenlik.....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU: ÖLÇEKLENEN EGEMENLİK	57
4.1. Organizasyon: Açık ve Kapalı Mekân Mantıklarının Katmanlı Bileşimi	58
4.2. Derinlik: Üretim, Yeniden Üretim ve Kalınlaşma	63
4.3. Ekoloji: İmparatorluğun Ürettiği Ölçeklenen Egemenlik ...	68
4.4. Mekânsal Egemenlik Kırılması: Zeminin Çözülmesi.....	71
4.5. Sonuç: Ölçeklenen Egemenlik.....	75

BEŞİNCİ BÖLÜM

SSCB: ÇİZGİSEL EGEMENLİK.....	77
5.1. Organizasyon: Çizgisel ve Standartlaştırılmış Mekânsal Düzenin Kuruluşu.....	78
5.2. Derinlik: İdeolojik Olarak Yoğunlaşmış Derinlik.....	83
5.3. Ekoloji: Merkezî Planın Ürettiği Çizgisel Egemenlik.....	86
5.4. Mekânsal Egemenlik Kırılması: Yoğunlaşmış Derinliğin Çözülmesi.....	90
5.5. Sonuç: Çizgisel Egemenlik	94

ALTINCI BÖLÜM

ÇİN: HESAPLAMALI EGEMENLİK	97
6.1. Organizasyon: Farklı Kategoriye Çevirmek	98
6.2. Derinlik: Medeniyet Sürekliliğiyle Kalınlaşan Egemenlik...	102
6.3. Ekoloji: Kaydın Ürettiği Hesaplamalı Egemenlik	112
6.4. Mekânsal Egemenlik Kırılması: Hesaplamalı Ekolojinin Çözülmesi.....	115
6.5. Sonuç: Hesaplamalı Egemenlik	126

YEDİNCİ BÖLÜM

MEKÂNSAL EGEMENLİĞİN TİPOLOJİSİ.....	129
7.1. Egemenliğin Çoğulluğu.....	130
7.2. Organizasyon Mantıklarının Karşılaştırılması.....	131
7.3. Derinlik Yapılarının Karşılaştırılması	133
7.4. Ekolojik Mantıkların Karşılaştırılması.....	135
7.5. Mekânsal Egemenlik Kırılmalarının Karşılaştırılması	137

SONUÇ

EGEMENLİĞİN MEKÂNSAL MANTIKLARI VE TARİHSEL DEVLET NİTELİKLERİ	141
KAYNAKÇA.....	147

ÖNSÖZ

Anneannem, büyük felaketlerden söz ederken hep aynı ifadeyi kullanırdı:

“Evlerden ırak...”

Öyle ya; insan, en büyük felaketlerin düşman bildiklerinin evlerinden bile ırak olmasını ister.

2025 sonbaharında o sözün ne demek olduğunu yaşayarak öğrendim.

26 Ekim 2025'te babamla vedalaştım.

Henüz yetimliğin ne demek olduğunu yeni yeni hissetmeye başlamıştım. Aradan on beş gün geçmemişti. Ölümün acısı ağırdı. Fakat insanın ölüm acısının içinde dahi ölüm acısından beter bir duygunun ağırlığı altında ezilmesi...

Bazı acıların adı konulamaz ya da adı varsa da insan bilir ama söyleyemez.

9 Kasım 2025'te bir mektup yazdım.

“Kıyamdayız canım” diye başladım.

O mektup, farkında olmadan bu kitabın ilk satırı oldu.

Mektupta Konstantinopolis'i ve Osmanlı'yı anlattım; entrika ile vicdanın karşılaşmasını, hesap ile hikmetin mücadelesini... O mektupta şu cümleyi kurduğumu hatırlıyorum:

“Ne vakit Osmanlı, Konstantinopolis'e özenip, öykünüp, meyledip kendi hikmetinden koptu, şehir sadece adını değil, ruhunu da kaybetti. Nefsten gelen nefes, alıp verilen soluk oldu.”

Elbette beni meşgul eden mesele sadece bir imparatorluk ya da bir şehir değildi.

Bir insan ruhunu nasıl kaybeder?

Bir kurum kendi anlamından nasıl uzaklaşır?

Bir medeniyet kendi hikmetini nasıl unuttur?

Ve nihayet:

Bir siyasal düzen içeriden nasıl çözülür?

İşte bu çalışma o soruların peşinden doğdu.

Yıllar boyunca devletlerin yükselişlerine ve çözümlüşlerine baktım. Farklı coğrafyalara, farklı zamanlara, farklı siyasal geleneklere baktım... Zihnimde hep aynı soru asılı kaldı:

Neden bazı siyasal düzenler yüzyıllarca ayakta kalırken, bazıları büyük güçlerine rağmen kısa süre içinde çözülür?

Zaman, mekân ve tarih göstermiştir ki bu sorunun cevabı sadece ekonomide, hukukta, askerî kapasitede ya da liderlikte aranamaz.

Çünkü bazı düzenler topraklarını kaybetmeden önce yönlerini kaybeder.

Bazı merkezler yıkılmadan önce anlamlarını kaybeder.

Bazı şehirler işgal edilmeden önce kendi hikmetlerini kaybeder.

Ve çözülme çoğu zaman bir gürültüyle başlamaz.

Önce nefes soluk olur.

Sonra hikmet alışkanlığa dönüşür.

Ardından merkez, kendisini ayakta tutan hikmeti duyamaz hâle gelir.

Tarih boyunca birçok devlet içeriden başlayan bu görünmez aşınma sebebiyle zayıflamıştır. Belki haritalar hâlâ aynıdır. Belki kurumlar da yerli yerindedir. Sınırlar da değişmemiştir. Fakat düzeni ayakta tutan bağlar sessizce çözülmeye başlamıştır.

Çözülme yalnızca devletlerin kaderi değildir.

İnsanlarda da olur.

Şehirlerde de olur.

Medeniyetlerde de olur.

Çünkü her şey, kendi merkezini kaybettiği ölçüde çözülür.

Bazen nefes, yalnızca alınıp verilen bir soluğa dönüşür.

Bazen şehirler, yalnızca üzerinde yaşanan mekânlara dönüşür.

Bazen devletler, yalnızca yöneten yapılara dönüşür.

Ve bazen bir düzen, tam da o anda çözülür.

Bu çalışma, işte o görünmez aşınmanın izini sürme çabasının ürünüdür.

Bu nedenle çalışma boyunca sorulan asıl soru şudur:

Bir şehir, bir insan veya bir düzen ruhunu nasıl kaybeder?

Bu soruya cevap verebilmek, bir devletin neden çöktüğünü anlayabilmekten daha önemlidir.

Bu sorunun cevabını bazen bozkırda, bazen saraylarda, bazen bürokrasilerde, bazen de haritalarda aradım. Fakat vardığım yer başka oldu.

Belki de bütün mesele buydu.

Bir nefesin nasıl soluğa dönüştüğünü anlamak.

Her çözülme önce merkezde başlar.

Ve her merkez, nihayetinde kendi hikmetine verdiği cevap kadar yaşar.

Konstantinopolis bir soruydu.

İstanbul bir cevaptı.

Ankara bir ahitti.

Ankara

15 Haziran 2026, 01.01

GİRİŞ

Siyaset teorisi egemenliğı uzun süre yanlış yerde aradı. Kimin karar verdiğini sordu; yetkinin hangi kurumda toplandığını, tarihin hangi anda büküldüğünü kurcaladı. Cevaplar çoğaldıkça asıl mesele, egemenliğı ayakta tutan nizamın kendisi gölgede kaldı. Oysa egemenlik tahtta oturmaz, kurulduğu, dolaştığı ve tazelendiğı mekânda hayat bulur.

Mekâna yapılan bu vurgu ilk anda gereksiz görülebilir. Egemenlik zaten mekânsaldır; öyleyse “mekânsal egemenlik” demek, söyleneni ikinci kez söylemek değil midir? Toplumsal ilişkilerin tamamı mekân içinde üretilmekte, mekândan bağımsız bir egemenlik tasavvur edilememektedir (Lefebvre, 1974). İtiraz yerindedir; ne var ki buradaki tabir yinelemez, hatırlattır. Siyaset teorisi, egemenliğı çoğunlukla mekânsız terimlerle kurmuş, bunu yaparken onu taşıyan örgütlenmeyi arka plana itmiştir. Bodin’in (1576) bölünmez üstün gücünden Schmitt’in (1922/2005) istisna kararına uzanan hat bunun en görünür örneğidir. “Mekânsal egemenlik” ifadesi o zemini yeniden görünür kılmayı, egemenliğı soyut irade ve karar kavramlarına hapsedmekten kaçınmayı önermektedir. Bu hattın nasıl kurulduğu Birinci Bölüm’de ele alınmaktadır.

Mekâna bakan bir literatür elbette vardır. Son yarım yüzyılda farklı kuramsal gelenekler siyasal düzenlerin mekânsal ve ilişkisel temellerine kayda değer katkılar sunmuştur: Mekânın toplumsal olarak üretildiği tezi (Lefebvre, 1974); devletin altyapısal gücünü ve idari erişimini inceleyen tarihsel sosyoloji (Mann, 1984; Giddens, 1985; Tilly, 1990); iktidarı gündelik pratikler ile disipliner düzenekler üzerinden çözümleyen yaklaşım (Foucault, 1977); toplumu okunabilir kılan yönetim tekniklerinin analizi (Scott, 1998); egemenliği mekânsal sınırlar ve erişim rejimleri bağlamında ele alan çalışmalar (Sack, 1986); devleti sembolik düzenleri üreten bir güç alanı olarak kavrayan yaklaşım (Bourdieu, 2014) ve eleştirel siyasal coğrafya literatürü (Agnew, 1994, 2005; Brenner, 2004; Sassen, 2006; Elden, 2013), bu çalışmanın mekân, iktidar ve devlet ilişkisini ele alan kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu birikimin ortak kazanımı açıktır: Siyasal otorite, toplumsal alan boyunca örgütlenebilme, geniş coğrafyalara ulaşabilme ve toplumu okunabilir kılabilme kapasitesine dayanmaktadır.

Ortak eksik de aynı ölçüde belirgindir. Sayılan çalışmalar egemenliğin konumunu ve dönüşümünü aydınlatmış; onu üreten mekânsal düzenekleri ise sistematik bir kavram setine dönüştürmemiştir. Egemenliğin hangi mimariler içinde istikrar kazandığı ve hangi eşiklerden geçerek dağıldığı bu yüzden büyük ölçüde karanlıkta kalmıştır.

Mevcut literatürdeki eksiklik, sorunun sorulma biçiminde yatmaktadır. Nitekim egemenlik yazını çoğunlukla egemenliğin nerede konumlandığı ve neye evrildiğine dair soruları esas alan iki eksen etrafında düğümlenmiştir (Agnew, 1994; Brenner, 2004; Sassen, 2006). Bu çalışma ise soruyu üçüncü bir eksene taşımaktadır: Siyasal düzenlerin kuruluş, derinleşme ve çözülüş dinamikleri nelerdir? Bu soru, egemenliği durağan konumundan çıkarıp dinamik üretim süreçleri üzerinden okumayı gerektirir. Çalışmanın ana tezi uyarınca egemenlik; belirli mekânsal örgütlenme biçimlerinde üretilmekte, yapısal derinlik katmanlarında tazelenmekte ve ekolojik koşullar dahilinde

tahkim edilmektedir. Mekânsal meşruiyet zemini aşındığında ise biçimsel kurumlar ayakta kalsa dahi egemenlik içsel bir kırılmaya uğramaktadır. Bu çerçevede çalışma, egemenliğin çözülüşünü dışsal şoklardan çok içsel mekânsal dinamikler üzerinden ele almaktadır. Bu tercih, askerî rekabet, dış ekonomik baskı ya da uluslararası konjonktür gibi sistemik etkenlerin yadsınması anlamına gelmemektedir. Amaç, egemenliği ayakta tutan içsel mekânsal düzenekleri ayrıştırarak görünür kılmaktır. Dışsal etkenler de bu çerçevede ancak içsel zemin onları soğurmadığında belirleyici hâle gelmektedir. Nihayetinde bu perspektif, egemenlik analizini tekil figürlerden kurumsal örgütlenmelere, karar alma anlarından süreklilik mekanizmalarına ve görünür otoriteden örtük mekânsal düzeneklere doğru genişletmektedir.

Soruyu bu biçimde sormak, mevcut literatürünkinden farklı bir analitik dil gerektirmektedir. Egemenlik artık belirli mekânsal koşullar altında inşa edilen, derinleşen ve çözülen bir mimari olarak kavranmaktadır; yetki biçimi ya da dönüşüm süreci tarifleri bu mimarinin ancak bir kesitini verir. Bu yapıyı görünür kılan üç boyut vardır. Organizasyon, akışların yani bilginin, kaynağın, insanın ve hareketin hangi düzen içinde bir araya getirildiğini sorar. Bu düzenin hangi taşıyıcılar aracılığıyla zamana dayandığı ise derinliğin konusudur. Ekoloji, bütün bunların içinde işlediği çevresel zemini adlandırır. Mekânsal kırılma ise bu üçünün aşınma eşiğini okur. İkinci bölüm dört kavramı da tek tek temellendirmektedir.

Çalışma üç eksen üzerinde ilerlemektedir. Egemenlik literatürünün mekânı ne ölçüde sınırlı biçimde ele aldığı tartışılmakta, buradan hareketle mekânsal egemenliğin analitik boyutları kavramsal olarak inşa edilmekte, bu çerçeve dört tarihsel ve çağdaş vaka üzerinde sınanmaktadır. Her vakada egemenliğin organizasyon, derinlik ve ekoloji boyutlarıyla nasıl kurulduğu ve kalınlaştığı, mekânsal kırılma boyutuyla ise nasıl çözüldüğü veya dönüştüğü çözümlenmektedir.

Dört vakanın her biri, siyasal düzenin karşılaştığı farklı bir mekânsal sorunu ve bu soruna verilen özgün bir karşılığı temsil etmektedir. Moğol İmparatorluğu'nda temel sorun mesafenin yönetilmesi olmuş, cevap hareketlilikte bulunmuş ve akışkan ekoloji bu zeminde ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu farklı ölçekleri tek bir düzen içinde bir arada tutma sorunuyla karşılaşmış ve çözümünü ölçeklenebilirlikte aramıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) toplumsal ve coğrafi çeşitliliği ortak bir merkezî plana bağlamayı denemiş, çizgisel mantık bu çabadan doğmuştur. Çin ise karmaşıklığın kendisini bir yönetim sorunu olarak ele almış ve çareyi hesaplama kapasitesinde geliştirmiştir. Bu son örnek bugüne kadar uzanmaktadır; veri akışlarının ve algoritmik eşiklerin sınırın işlevini üstlendiği çağdaş düzen, aynı repertuarın güncel bir uzantısı olarak okunabilir. Söz konusu sıralama tarihseldir, ancak gelişimsel değildir; bu düzenler birbirini izleyen aşamalar oluşturmaz çünkü her biri aynı soruna verilmiş ayrı bir cevaptır.

Dört yönetim, dört ayrı ekoloji, aralarındaki mesafe yüzyıllarla ölçülür. Ortak yanları şudur: Hiçbirinde kırılma, sınırların değiştiği gün başlamadı. Önce akışlar aksadı, sonra derinlik katmanları incelindi. Bundan sonrası vakadan vakaya değişti; kimi düzen dağıldı, kimi merkezini yeniden kurup yoluna devam etti. Bu çalışma, o sessiz eşğin izini sürmektedir.